

שמות פרק טו

(א) אֶזְיִיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִיקְזָק וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לִיקְזָק כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיִם: (ב) עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֶנְוְהוּ אֶלְהֵי אָבִי וְאַרְמְמֵנְהוּ: (ג) יִקְזָק אִישׁ מִלְחָמָה יִקְזָק שְׂמוֹ: (ד) מִרְכַּבַּת פָּרְעֹה וְחִילוֹ יָרָה בָּיִם וּמִבְחַר שְׁלֹשׁוֹ טָבְעוּ בָּיִם סוּף: (ה) תְּהַמַּת יִקְזָקוּ יִרְדּוּ בַּמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן: (ו) יִמְיִנְךָ יִקְזָק נְאֻדְרֵי בִפְחֵי יִמְיִנְךָ יִקְזָק תִּרְעַץ אוֹיֵב: (ז) וַיִּרְבֵּב גְּאוֹנְךָ תִּהְרַס קִמְיִךָ תִּשְׁלַח חֲרֹנְךָ יִאֲכַלְמוּ פִּקֶּשׁ: (ח) וַיְבְרוּחַ אֲפִיךָ נִעְרְמוּ מַיִם נִצְבּוּ כְּמוֹ גֵד נִזְלִים קָפְאוּ תְהַמַּת בְּלֵב יָם: (ט) אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֶּף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שְׁלָל תִּמְלָאֲמוּ נִפְשֵׁי אֲרִיק חֲרָבִי תִזְרִישְׁמוֹ לְדִי: (י) נִשְׁפַּת בְּרוּחְךָ כְּסָמוֹ יָם צָלְלוּ פְעוּפְרֹת בְּמַיִם אֲדִירִים: (יא) מִי כְמֹכָה בְּאֵלֶם יִקְזָק מִי כְּמֹכָה נְאֻדְרֵי בִקְדָשׁ נוֹרָא תְהַלֵּת עֲשֵׂה פְלָא:

רש"י (א) אז ישיר משה - אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן (יהושע י יב) אז ידבר יהושע, וכן (מלכים א' ז ח) ובית יעשה לבת פרעה, חשב בלבו שיעשה לה, אף כאן ישיר, אמר לו לבו שישיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר אשירה לה. וכן ביהושע, כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה (יהושע י יב) ויאמר לעיני ישראל, וכן שירת הבאר שפתח בה (במדבר כא יז) אז ישיר ישראל, פירש אחריו עלי באר ענו לה. (מלכים יא ז) אז יבנה שלמה במה, פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה. למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה, זהו ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רבותינו זכרונם לברכה, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, וכן בכולן חוץ משל שלמה, שפירשוהו, בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישב הלשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד, כגון (איוב א ה) ככה יעשה איוב, (במדבר ט כג) על

פי ה' יחנו, (שם כ) ויש אשר יהיה הענן, לפי שהן דבר ההווה תמיד, ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר, אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול ליישב בלשון זה: **כי גאה גאה** - שנתגאה על כל גאה כתרנומו. דבר אחר בא הכפל לומר שעשה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות, כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס וכאן סוס ורוכבו רמה ביים וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות, כמו (ישעיהו יב ה) כי גאות עשה, וכן כל השירה תמצא כפולה (פסוק ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (פסוק ג) ה' איש מלחמה ה' שמו, וכן כולם. דבר אחר כי גאה גאה על כל השירות, וכל מה שאקלס בו עוד יש בו תוספת, ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו: **סוס ורכבו** - שניהם קשורין זה בזה והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין: **רמה** - השליך וכן (דניאל ג ו) יתרמא לגוא אתון נורא. ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה, וכתוב אחד אומר (פסוק ד) ירה, מלמד שהיו עולין לרום וירדין לתהום, כמו (איוב לח ו) מי ירה אבן פנתה, מלמעלה למטה: (ב) **עזי וזמרת יה** - אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי. עזי כמו עזי בשור"ק, וזמרת כמו וזמרת. ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלושה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת, וכל שאר מקומות נקוד שור"ק, (ירמיה טז יט) ה' עזי ומעזי, (תהלים נט י) עזו אליך אשמורה. וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפ"ים כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה בשו"א בחטף, הראשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי, רוק רוקי, חק חקי, עול עולו, יסור עולו (ישעיהו י כז), כל כלו ושלשים על כלו (לעיל יד ז). ואלו שלושה עזי וזמרת של כאן, ושל ישעיה (ישעיהו יב ב) ושל תהלים (תהלים קיח יד) נקודים בחטף קמ"ץ, ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרת אלא וזמרת, וכולם סמוך להם ויהי לי לישועה, לכך אני אומר ליישב לשון המקרא, שאין עזי כמו עזי, ולא וזמרת כמו וזמרת, אלא עזי שם דבר הוא, כמו (שם קכג א) היושבי בשמים, (עובדיה א ג) שוכני בחגוי סלע, (דברים לג טז) שוכני סנה. וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה, וזמרת דבוק הוא לתיבת ה', כמו (שופטים ה כג) לעזרת ה', (ישעיה ט יח) בעברת ה', (קהלת ג יח) על דברת בני האדם. ולשון וזמרת לשון (ויקרא כה ד) לא תזמור, (ישעיה כה ה) זמיר עריצים, לשון כסוח וכריתת. עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה, שיש לנו כמה מקראות מדברים בלשון זה, וזה דוגמתו (מלכים א ו ה) את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב, היה לו לומר עשה צלעות סביב, וכן בדברי הימים (דברי הימים ב' י יז) ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוד עליהם רחבעם, היה לו לומר מלך עליהם רחבעם, (במדבר יד טז) מבלתי יכולת ה' וגוי וישחטם, היה לו לומר שחטם, (שם לו - לז) והאנשים אשר שלח משה וגוי וימותו, מתו היה לו לומר, (שמות ט כא) ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב, היה לו לומר עזב: **זה אלי** - בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים: **ואנוהו** - אונקלוס תרגם לשון נוה, (ישעיה לג כ) נוה שאנו, (שם סה י) לנוה צאן. דבר אחר ואנוהו לשון נוי, אספר נוי ושבחו לבאי עולם, כגון (שיר השירים ה ט - י) מה דודך מדוד דודי צח ואדום, וכל הענין: **אלהי אבי** - הוא זה וארוממנהו. אלהי אבי, לא אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי: (ג) ה' **איש מלחמה** - בעל מלחמות, כמו (רות א ג) איש נעמי, וכל איש ואיש מתורגמין בעל, וכן (מלכים א' ב ב) וחזקת והיית לאיש - לגבור: ה' **שמו** - מלחמותיו לא בכלי זיין, אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר דוד (שמואל א' יז מה) ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות. דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו, אוהו הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם, ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים, ואין בו כח לעשות זו וזו: (ד) **ירה ביים** - שדי בימא. שדי לשון ירייה, וכן הוא אומר (שמות יט יג) או ירה יירה או אשתדאה אשתדי, והתי"ו משמשת באלו במקום התפעל: **ומבחר** - שם דבר, כמו (ויקרא טו ט) מרכב, (שם ד) משכב, (שמות יב טז) מקרא קדש: **טבעו** - אין טביעה אלא במקום טיט, כמו (תהלים סט ג) טבעתי ביון מצולה, (ירמיה לח ו) ויטבע ירמיהו בטיט, מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם, ששיעבדו את ישראל בחומר ובלבנים: (ה) **יכסימו** - כמו יכסום, והיו"ד האמצעית יתירה בו, ודרך המקראות בכך, כמו (דברים ח יג) ובקרך וצאנך ירביון, (תהלים לו ט) ירוין מדשן ביתך, והיו"ד ראשונה משמעה לשון עתיד כך פרשהו, טבעו ביים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסימו אין דומה לו במקרא בנקודתו, ודרכו להיות נקוד יכסימו במלאפ"ים: **כמו אבן** - ובמקום אחר (פסוק י) צללו כעופרת, ובמקום אחר (פסוק ז) יאכלמו כקש, הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין וירדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת, שנחו מיד: (ו) **ימינך ימינך** - שתי פעמים, כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: **ימינך ה' נאדרי בכח** - להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה, ימינך היא תרעץ אויב, וכמה מקראות דוגמתו (תהלים צב י) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו, (תהלים צד ג) עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו, (תהלים צג ג) נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם, (תהלים קטו א) לא לנו ה'

רש"י [המשך]

לא לנו, (הושע ב כג) אענה נאום ה' אענה את השמים, (שופטים ה ג) אנכי לה' אנכי אשירה, (תהלים קכד א - ב) לולי ה' וכו' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, (שופטים ה יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר, (ישע'י כו ו) תרמסנה רגל רגלי עני, (תהלים קלו כא - כב) ונתן ארצם לנחלה וכו' נחלה לישראל: **נאדרי** - היו"ד יתירה, כמו (איכה א א) רבתי עם שרתי במדינות, (בראשית לא ט) גנובתי יום: **תרעץ אויב** - תמיד היא רועצת ומשברת האויב, ודומה לו וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשופטים (שופטים י ח). דבר אחר ימינך הנאדרת בכח היא משברת ומלקה אויב: (ז) **וברב גאונך** - אם היד בלבד רועצת האויב, כשהוא מרומם ברוב גאונו, אז יהרס קמיו, ואם ברוב גאונו לבד אויבו נהרסים, קל וחומר כששלח בס חרון אף יאכלמו: **תהרס** - תמיד אתה הורס קמיד הקמים נגדך, ומי הם הקמים כנגדו, אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר (תהלים פג ג) כי הנה אויביך יהמיון, ומה היא ההמיה, (שם ב) על עמד יערימו סוד, ועל זה קורא אותם אויבו של מקום: (ח) **וברוח אפיך** - היוצא משני נחיריים של אף. דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם, כדי להשמיע אוזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר. כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו, וכן (תהלים יח ט) עלה עשן באפו, וכן (איוב ד ט) ומרוח אפו יכלו, וזהו שאמר (ישעיהו מח ט) למען שמי אאריך אפי, כשזעפו נח נשימתו ארוכה, וכשהוא כועס, נשימתו קצרה, (שם) ותהלתי אחטם לך, ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו, לך בשבילך. אחטם כמו נאקה בחטם במסכת שבת (דף נא ב) כך נראה בעיני. וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן, (דברים ז ד) חרה אף, כמו (איוב ל ל) ועצמי חרה מני חורב, לשון שריפה ומוקד, שהנחיריים מתחממים ונחירים בעת הקצף, וחרון מגזרת חרה, כמו רצון מגזרת רצה, וכן חמה לשון חמימות, על כן הוא אומר (אסתר א יב) וחמתו בערה בו, ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו: **נערמו מים** - אונקלוס תרגם לשון ערמימות, ולשון צחות המקרא כמו (שיר השירים ז ג) ערמת חטים, ונצבו כמו נד יוכיח. נערמו מים. ממוקד רוח שיצא מאפיך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערימה שהם גבוהים: **כמו נד** - כתרגומו כשור, כחומה: **נד** - לשון צבור וכנוס, כמו (ישעיהו יז יא) נד קציר ביום נחלה, (תהלים לג ז) כונס כנד, לא כתיב כנאד אלא כנד, ואלו היה כנד כמו כנאד. וכונס לשון הכנסה, היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים, אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא, וכן (יהושע ג טז) קמו נד אחד, (שם יג) ויעמדו נד אחד, ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות וצבורים, ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפ"י, כמו (תהלים נו ט) שימה דמעתי בנאדך, (שופטים ד יט) את נאד החלב: **קפאו** - כמו (איוב י י) וכגבינה תקפיאני, שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקים את המצרים על האבן בכח ונלחמים בס בכל מיני קושי: **בלב ים** - בחוזק הים, ודרך המקראות לדבר כן (דברים ד יא) עד לב השמים, (שמואל ב' יח יד) בלב האלה, לשון עקרו ותקפו של דבר: (ט) **אמר אויב** - לעמו כשפיתם בדברים, ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: **תמלאמו** - תתמלא מהם: **נפשי** - רוחי ורצוני. ואל תתמה על תיבה המדברת בשתיים - תמלאמו תמלא מהם, יש הרבה כלשון הזה (שופטים א טו) כי ארץ הנגב נתתני, כמו נתת לי. (בראשית לז ד) ולא יכלו דברו לשלום, כמו דבר עמו. (ירמיה י כ) בני יצאוני, כמו יצאו ממני. (איוב לא לז) מספר צעדי אגידנו, כמו אגיד לו, אף כאן תמלאמו - תמלא נפשי מהם: **אריק חרבי** - אשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה, כמו (בראשית מב לה) מריקים שקיהם, (ירמיה מח יב) וכליו יריקו. ואם תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא, אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה, אבל לא על החרב ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי, כלשון (בראשית יד יד) וירק את חניכיו - אזדיין בחרבי, מצינו הלשון מוסב אף על היוצא (שיר השירים א ג) שמן תורק, (ירמיהו מח יא) ולא הורק מכלי אל כלי, לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מצינו הלשון מוסב על היין. וכן (יחזקאל כח ז) והריקו חרבותם על יפי חכמתך, דחירם: **תורישמו** - לשון רישות ודלות, כמו (שמואל א' ב ז) מוריש ומעשיר: (י) **נשפת** - לשון הפחה, וכן (ישעיהו מ כד) וגם נשף בהם: **צללו** - שקעו, עמקו, לשון (תהלים סט ג) מצולה: **כעופרת** - אבר פלוי"ם [עופרת] בלעז: (יא) **באלם** - בחזקים, כמו (יחזקאל יז יג) ואת אילי הארץ לקח, (תהלים כב כ) אילותי לעזרתי חושה: **נורא תהלות** - יראוי מלהגיד תהלותיו פן ימעטו, כמו שכתוב (שם סה ב) לך דומיה תהלה:

רשב"ם

(א) **גאה גאה** - נצחון מלחמה קורא גאות בכמה מקומות. השב גמול על גאים. בית גאים יסח י"י, הגוזלים והחומסים. בגאות רשע ידלק עני: **רמה בים** - תרגום של השליך. וכן רומי קשת: (ב) **עזי וזמרת יה** - עוז וזמרת ושבח ישראל יה, והוא היה לי לישועה. עזי חטף קמץ, ויו"ד יתירה כמו רבתי בגוים. היושבי בשמים. שכני בחגוי הסלע. אבל עזי אלך אשמורה פירושו עזי שלי. וזמרת. כמו ושכורת ולא מיין. וכן תסמר שערת בשרי, כפילו של ראש הפסוק ורוח על פני יחלוף. תסמר שערת הרוח בשרי. וכן תירגם רב יוסף תצלהב שלהוביתא בישרי. הרי זמרת חסר כמו שכורת ושערת: [ז] **זה אלי** - אף על פי שלא ראוהו שייך לומר לשון זה כמו כי זה משה האיש: [א] **ואנוהו** - ואיפהו. כמו הנוה והמעונגה דמיתי בת ציון. ואינו לשון נוה משולח, כי כפל סופו מוכיח, וארוממנהו. ואנוהו [וארוממנהו] שניהם לשון כיבוד להקי: (ג) **י"י שמו** - נודע י"י משפט עשה: (ד) **יריה בים** - כמו ויורו המורים. זרק והשליך: (ה) **יכסיומו** - יכסיומו היה לו לומר, אך בשביל או הראשון [ננקד כן] גם השני. וכן מוצאיו ומובאיו, היה לו לומר מבואיו, מן בא מבוא [כמו] מן קם מקום, מן לן מלון. אבל בעלילת מוצאיו אמר מובאיו: (ו) **ימינך י"י** - שאתה נאדרי בכח היא תרעץ אויב. ימין הוא לשון נקבה כדכתי' ימין י"י רומימה. ומקרא זה כעין נשאו נהרות י"י נשאו נהרות קולם. עד מתי רשעים י"י עד מתי רשעים יעלוזו. כי הנה אויביך י"י כי הנה אויביך יאבדו. חציו הראשון אינו מסיים דברו עד שיבא חציו האחרון וכופלו ומשלים דברו, אך בחציו הראשון מזכיר במי הוא מדבר: (ז) **תהרס קמיד** - לשון הסרה. משפיל ומנענע הדבר מקומתו. וכן פן יהרסו אל י"י, ממקומם להתקרב ולראות. וכן יחתך מאהל ויהרסך ממצבך: (ח) **וברוח אפיך** - ברוח קדים עזה כל הלילה: **נערמו** - גבהו למעלה כמו ערימת חטים: **נד** - לשון גובה. וכן בירדן קמו נד אחד: **קפאו** - כמו וכגבינה תקפיאני: (ט) **אמר אויב** - כשראה הים [נהפך] לחרבה: **אריק חרבי** - אריק תערי בהוצאת חרבי. וכן כי חיציק נחתו בי, על שמנחיתת דריכת הקשת הוא יורה החיצים, כדכתי' ותנחת עלי ידיך, ונחתה קשת נחושה זרועותיי, לכך הוא קורא יריית החצים נחיתה: (י) **צללו כעופרת [במים אדירים]** - במימות שהן אדירים, במים של ים אף על פי שהן אדירים כמשברי ים: (יא) **מי כמוך באלים י"י מי כמוך נאדר בקודש** - גם זה מן הכפולים שפירשתי אצל ימינך י"י נאדרי בכח. וכן פירושו, מי כמוך באלים י"י שנאדר בקודש כמותך: **נורא תהלות** - תהילות האמורות בדך על ידיהם אתה יראוי ומאויים, כדכתי' וייראו העם את י"י:

רמב"ן לשמות פרק יג

(טז) ... וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחיבבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריתך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, חציפא נצח לבישה (עי' ערוך ערך חצף):

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא):